

9 Договору). Згідно зі статтею 10 Договір відкритий для підписання всіма державами євроатлантичного та євразійського просторів від Ванкувера до Владивостока і такими міжнародними організаціями: ЄС, ОБСЄ, ОДКБ, НАТО, СНД. Окрім цього, відповідно до статті 13 Договору можливе приєднання до нього після набуття ним чинності будь-якої держави і будь-якої міжнародної організації – але за згоди всіх його учасників.

Рівність права на держав на безпеку визнається в рамках ОБСЄ за Стамбульською Хартією 1999 р. [2] та Маастрихтською стратегією 2003 р. [3], а отже, укладення Договору про європейську безпеку у найбільш загальній формі означає переведення у форму системи юридичних зобов'язань політичного принципу, який вже визнаний серед засад діяльності ОБСЄ тими самими державами, які розглядаються як потенційні учасники цього Договору. Виходячи з цього, ініціатива укладення Договору про європейську безпеку в умовах, що склалися, є бажаною і вартою підтримки.

1. Проект Договора о европейской безопасности /Министерство иностранных дел Российской Федерации: официальный сайт. // – Режим доступу: <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/968BF5F5D506083C325767E003CEEAE>

2. Стамбульський документ 1999 г. /Organisation for Security and Cooperation in Europe // – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>

3. Стратегия ОБСЕ по противодействию угрозам безопасности и стабильности в XXI ст. / Organisation for Security and Cooperation in Europe // – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/mc/17508>

Заяць В. Б.

*студентка Зкурсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОДНОСТОРОННІЙ АКТ ОБІЦЯНКИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАКТИЦІ ДЕРЖАВ

За останні півстоліття міжнародне право зазнало кардинальних змін та перетворень. Не є винятком й сфера міжнародного нормотворення, в якій все більше утверджується тенденція, що права та обов'язки держав можуть виникати не лише з міжнародних

договорів, звичаєвого права чи загальних принципів права, а й на основі інших правотворчих інструментів, насамперед рішень міжнародних організацій та односторонніх юридичних актів держав.

Вагому роль односторонні акти відіграли й в історії міжнародних відносин незалежної України. Зокрема, ухваленням одностороннього акта відмови – у формі Тристоронньої заяви Президентів України, Росії та США від 14 січня 1994 р. – Україні свого часу вдалося розв'язати напружену політичну ситуацію навколо ядерних арсеналів, які залишились на її території після розпаду СРСР. Україна успішно застосовувала односторонні акти й у випадку, коли Російська Федерація розпочала будівництво дамби у Керченській протоці в напрямку українського острова Тузла. За допомогою низки односторонніх актів, які в даному випадку мали форму протесту, Україні вдалося захистити свої суверенні права, які були порушені у результаті даного будівництва, що розгорталося без відома України у безпосередній близькості до її кордону.

Зростання кількості односторонніх актів у практиці держав свідчить не лише про необхідність проведення їх всебічного доктринального аналізу, а й про необхідність розробки відповідного міжнародно-правового режиму для їх належного регулювання на універсальному рівні. У доктрині існує чимало підходів до визначення одностороннього акту обіцянки.

Одні автори (Ж.-П. Жак [Jacque J. – P. A propos de la promesse unilaterale // *Melanges offerts a Paul Reuter. La droit international: unite et diversite*. Ed. A. Pedone – Paris, 1981 – P.327-338.], Ф. Пігалдо [Regaldies F. Contribution a l'etude de l'acte juridique unilaterale et droit international public // *Revue juridique Themis*. – Vol.15, Montreal. – P.417], А. Фердросс [Verdross A. *Derecho Internacional Publico*. – Madrid, 1967. – P.103], та ін.) характеризують обіцянку як правовий акт, згідно з яким держава зобов'язується вести себе певним чином відносно інших держав. Водночас, більшість дослідників, пропонуючи дефініцію обіцянки, звертають увагу на юридичні наслідки даного одностороннього акту. Згідно з їхньою позицією обіцянка розглядається як одностороння декларація, за допомогою якої держава бере на себе нове правове зобов'язання

Важливим внеском у розуміння обіцянки саме як юридично зобов'язуючого одностороннього акту стало рішення Міжнародного суду ООН у справі «Про ядерні випробування» 1974 р.

Певні дискусії у доктрині викликала надана Австрією обіцянка дотримуватися постійного нейтралітету. Зазначений односторонній акт став результатом Меморандуму від 15 квітня 1955 р., підписаного у Москві делегаціями Австрії та СРСР, і знайшов закріплення у Конституції країни від 26 жовтня 1955 р. У вказаному Меморандумі передбачалося, що Австрія повинна взяти на себе такі односторонні зобов'язання: 1) зробити заяву про нейтралітет у такій формі, яка б зобов'язувала країну вічно дотримуватися нейтралітету такого характеру, який має Швейцарія; 2) спрямувати цю заяву до парламенту для прийняття рішення після ратифікації Державного договору між СРСР та Австрією; 3) здійснити необхідні кроки для міжнародного визнання даної заяви; 4) привітати гарантії з боку СРСР, США, Великої Британії та Франції щодо недоторканності і цілісності державної території Австрії. Виконання названих зобов'язань відбулося шляхом прийняття австрійським парламентом Конституції країни. Проте, у даному випадку мала місце реакція як держав-адресатів, так і третіх країн. Так, усі згадані держави-гаранти ухвалили акти визнання нейтралітету Австрії. Решта держав визнали нейтралітет або за допомогою аналогічних актів, або ж мовчазною згодою. Разом з тим, ці дії жодною мірою не впливали на чинність згаданої обіцянки Австрії.

Розглядаючи найбільш поширені у літературі приклади обіцянок, навряд чи можна оминати увагою і заяви Франції щодо припинення атмосферних ядерних випробувань у південній частині Тихого океану, які вже неодноразово згадувалися вище. Йдеться насамперед про заяви Президента Франції від 8 та 25 червня 1974 р., ноту посольства Франції у Веллінгтоні на адресу МЗС Нової Зеландії від 10 червня 1974 р., лист Президента Франції Прем'єр-міністру Нової Зеландії від 1 липня 1974 р., дві заяви міністра оборони Франції від 16 серпня та 11 жовтня 1974 р., а також заяви міністра закордонних справ Франції на засіданні Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 1974 р. Хоча згадані акти і були здійснені у різній засіб, маючи, зокрема, форму повідомлення, дипломатичної ноти, листування, заяви для ЗМІ, виступу у рамках міжнародної організації, утім, де факто усі вони мали ідентичний зміст, а відтак Міжнародний суд вирішив розглядати їх як одне юридичне ціле. Зокрема, Суд зазначив, що «заяви Президента Франції та членів його уряду слід розглядати як такі, що становлять зобов'язання держави» припинити атмосферні ядерні випробування над Тихим

океаном. Так, у заяві Президента Франції наголошувалося, що «даний раунд випробувань у атмосфері буде останнім». У виступі міністра закордонних справ на ГА ООН також зазначалося, що «у теперішній час ми досягли необхідного етапу розвитку атмосферної ядерної технології, який дозволяє нам продовжити програму підземних випробувань». На думку Суду, в такий спосіб Франція «публічно заявила про свій намір припинити проведення ядерних випробувань в атмосфері і продовжити підземні випробування». Крім того, Суд підкреслив, що уряд Франції «не може не передбачати, що інші держави можуть взяти до відома ці заяви і розраховувати на їх дотримання». Хоча безпосередніми адресатами вказаних актів Франції були насамперед Австралія та Нової Зеландія, Суд зазначив, що вони мали характер *erga omnes*. Отже, не дивлячись на те, що Франція заперечувала зобов'язуючу силу вищезгаданих односторонніх заяв [Kennedy D. The Sources of International Law // American University Journal of International Law and Policy. – № 2, 1998. – Р. 1-96], Міжнародний суд дійшов висновку, що за допомогою них «Франція взяла на себе зобов'язання більше не проводити ядерних випробувань в атмосфері у південній частині Тихого океану» [Nuclear Tests (Australia v. France) // Judgment, ICJ Reports, 1974.– P.253-374].

В цілому, практика держав свідчить про те, що до вищезгаданого рішення Міжнародного суду ООН мали місце лише поодинокі випадки ухвалення односторонніх обіцянок. Водночас, з часу підтвердження Судом їх юридичної чинності спостерігається стійка тенденція до зростання кількості таких односторонніх актів у найрізноманітніших сферах міжнародних відносин

Зокрема, держави все частіше беруть на себе односторонні зобов'язання щодо надання гуманітарної та економічної допомоги, скасування державних боргів, роззброєння, надання дозволів на використання територіальних просторів, встановлення мораторіїв тощо.

У практиці України також зустрічаються односторонні акти обіцянки у зв'язку зі стихійними лихами за кордоном. Так, з огляду на події в Іраку 20 березня 2003 року МЗС України зробило заяву, в якій зазначається, що «Україна готова взяти участь у наданні гуманітарної та іншої допомоги населенню регіону» [Заява МЗС України від 20 березня 2003 року // Офіційний сайт МЗС України. -- www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/3677.htm]. У зв'язку

з цими подіями можна згадати й заяву державного секретаря Ірландії від 23 березня 2003 р. такого змісту: «Сьогодні я проголошую про те, що уряд нашої країни виділяє 5 млн. євро для надання допомоги з метою полегшення страждань мешканців Іраку»

В цілому, схильність держав ухвалювати рішення про надання гуманітарної допомоги саме у формі обіцянки пояснюється неформальним характером і оперативністю такої процедури. Адже у разі, якщо б держава врегульовувала ці питання за допомогою міжнародного договору, укладення якого потребує часу, нівелювався б сам фактор терміновості такої допомоги.

Завдяки очевидним перевагам обіцянки, зокрема, набуття нею чинності з моменту проголошення, цей односторонній акт стає дедалі поширенішим інструментом нормотворення у багатьох сферах міжнародної діяльності держав, зокрема, в економічній галузі.

Нерідко односторонні обіцянки стають правовою підставою для виплати фінансових заборгованостей. Так, у заяві міністра закордонних справ України від 3 жовтня 2003 року стосовно катастрофи російського пасажирського літака Ту-154 над Чорним морем міститься обіцянка «здійснити виплати родинам загиблих до кінця 2003 року»

Ще одним прикладом обумовленої обіцянки є заява СРСР 1983 р. щодо одностороннього зобов'язання не вводити першим у космічний простір протисупутникові системи доти, поки інші держави утримуватимуться від подібних запусків [Ушаков Н. А. Проблемы теории международного права. – М., 1988. – С.26-29]. У цьому контексті можна також згадати заяву СРСР від 6 серпня 1986 р., у якій містилося зобов'язання припинити будь-які ядерні випробування до 1 січня 1987 року. Водночас, у заяві наголошувалося, що згадане зобов'язання буде дійсним за умови, якщо США також відмовляться від аналогічних ядерних випробувань. Як зазначає І.І. Лукашук, Радянський Союз вважав легітимною відмову від своїх односторонніх зобов'язань у разі порушення третіми державами умов, на яких був ухвалений відповідний акт. На думку М. О. Ушакова, важливість подібного роду. Обумовлених обіцянок полягає зокрема у спонуканні інших держав до вжиття аналогічних дій

В цілому, можна зробити висновок про те, що використання державами обіцянки стає дедалі поширенішим засобом ведення зовнішньополітичної діяльності держав. Утворення міжнародно-

правового зобов'язання за допомогою інституту обіцянки має низку переваг порівняно з іншими нормотворчими інструментами. Використання державою обіцянки виступає зручним альтернативним способом породження зобов'язань у випадках, коли держава не може або не бажає пов'язувати себе зобов'язаннями договірною характеру. Проголошення обумовлених обіцянок може підштовхнути інші держави до взяття на себе аналогічних зобов'язань. Окремі з таких обіцянок утворюють важливі юридичні гарантії у сфері міжнародної безпеки. Застосування обіцянки може сприяти у розв'язанні міждержавних суперечностей, дозволяє набагато оперативніше вирішувати ті чи інші практичні питання у порівнянні з договірним процесом.